

DIMENSIUNI ALE DEZVOLTĂRII COMUNITARE ÎN SPAȚIUL SOCIO-CULTURAL ROMÂNESC

IULIANA PRECUPEȚU

OBIECTIVE

Ideea de dezvoltare comunitară este relativ nouă pentru România și reprezintă o provocare importantă pentru vechile modalități de rezolvare a problemelor. Ea și-a demonstrat deja eficiența în Vestul Europei și America și este în momentul actual ideea dominantă pe baza căreia se construiesc politicile sociale din țările lumii a treia.

De aceea, ne propunem, pentru început, o descriere a modului în care ideea dezvoltării comunitare a luat naștere și s-a concretizat în spațiul social occidental, demers care ne poate ajuta să înțelegem caracteristicile contextului social care a făcut posibilă apariția ei și modul în care a fost aplicată.

În al doilea rând, o trecere în revistă a comunitarismului, a noutăților pe care le aduce în istoria ideilor este de natură să integreze cunoașterea segmentară a dezvoltării comunitare într-un cadru mai larg.

Un alt obiectiv al articolului de față ar fi acela de a ne raporta critic la abordarea dezvoltării comunitare încercând să evidențiem, urmând demersul lui Gary Craig (1998), riscul ideologiei care pare să însoțească această abordare.

Plecând de la ideea că „dezvoltarea comunitară poate fi efectivă numai în urma unei analize profunde a contextului ideologic, politic și economic în care operează”¹ ne propunem un demers în cadrul căruia să analizăm contextul în care ideile dezvoltării comunitare se pot aplica, bazându-ne pe câteva dimensiuni pe care le vom identifica pe parcursul primei părți a lucrării.

IDEEA DE DEZVOLTARE COMUNITARĂ ȘI COMUNITARISMUL

Originile ideilor de dezvoltare comunitară, participare, acțiune comunitară sînt oarecum neclare, diferiți autori legînd conceptul de evenimente sau probleme sociale diferite.

¹ Gary Craig, *Community Development in a Global Context* în *Community Development Journal*, 3/1998.

În spațiul american, conceptul de acțiune comunitară a făcut parte integrantă din programul „Marea Societate” al administrației Johnson elaborat în anii '60.

Michael Harrington (1984), unul dintre membrii echipei care a conceput acest program, explicând modul în care a fost conceput războiul antisărăcie, amintește ideea de dezvoltare comunitară în legătură cu abordările legate de delincvența juvenilă, considerând originile ei legate de acest tip de problemă socială.

La rândul lor, Ted Gaebler și David Osborne (1992) consideră că dezvoltarea comunitară a însemnat inițial acțiune comunitară, aceasta luând naștere ca urmare „a percepției existenței unei rupturi între administrație și comunități, ...mișcările comunitare fiind animate de credința comună că adevăratul control asupra vieților personale fusese încredințat megainstituțiilor societății: guvern, corporații de afaceri etc”².

Astfel, în anii '60 o mișcare comunitară se formase pentru a controla sistemul de protecție socială, o altă a chiriașilor încerca să controleze politicile în domeniul locuirii, mai multe vecinătăți se organizau pentru a obține control asupra dezvoltării urbane și serviciilor publice.

În opinia aceluiași autori ai „Reinventării guvernării”, statul a început să răspundă acestor acțiuni sociale construind politici orientate comunitar, astfel încât, în 1995, în Statele Unite, se desfășurau programe orientate comunitar în mai mult de 300 de orașe, peste 18 000 de grupuri comunitare („neighborhood watch”) cu aproximativ un milion de membri lucrau cu forțele locale de poliție cu intenția de a preveni delincvența.

Alți autori leagă originea conceptului tratat aici de mișcările ecologiste de la sfârșitul anilor 60³.

Totuși, cei mai mulți teoreticieni ai dezvoltării comunitare sunt de părere că originile acestei abordări aparțin programului „Marea societate”. Oficiul pentru Oportunitate Economică creat pentru a desfășura războiul antisărăcie cerea ca oamenii săraci să li se dea posibilitatea de participare în planificarea și monitorizarea serviciilor comunitare. Astfel, războiul antisărăcie a fost purtat de către diviziuni ale Programului de Acțiune Comunitară în aproape o mie de orașe, urmărindu-se, prin crearea unor „echipe de consultanți” formate din rezidenți ai comunității, trei obiective importante:

- crearea posibilității pentru clienții serviciilor publice de a avea un cuvânt de spus în ceea ce privește oferta de servicii (intenția era de a realiza o redistribuire a puterii, astfel încât deținătorii acestora să renunțe la anumite privilegii deținute prin poziția în organizație);

² Ted Gaebler, David Osborne, *Reinventing Government*, Plume, NY, 1992.

³ Peter Marris, *Community Planning and Conceptions of Change*, Routledge and Keagan Paul, London, 1982.

- creșterea suportului comunității pentru munca realizată de către serviciile publice;

- îmbunătățirea serviciilor oferite de către organizațiile guvernamentale.

Studiile desfășurate pentru a înțelege funcționarea acestor unități au demonstrat un relativ eșec al acestora. Astfel, Burry (1981), Brill (1971), Moynihan (1970) consideră că acest eșec s-ar datora câtorva motive:

- reprezentanții agențiilor guvernamentale au opus rezistență opiniilor cetățenilor, considerând că sugestiile lor erau naive, bazate pe o slabă informare, fără calități practice;

- obiectivele agențiilor guvernamentale erau deseori atât de vagi, încât consultanții nu dispuneau de criterii clare pentru alegerea între planuri alternative de acțiune;

- membrii grupurilor de consultanță aveau deseori dificultăți în înțelegerea programelor datorită lipsei de cunoștințe profesionale.

Ei preferau să se confrunte cu autoritățile în timp ce activitățile comunitare erau conduse de membrii clasei mijlocii ale căror opinii nu coincideau cu cele ale consultanților.

În același timp, Moynihan consideră că, în fapt, guvernul american nu a fost sigur asupra a ceea ce încerca să realizeze: „avea o teorie despre valoarea participării segmentelor sărace ale populației, dar nu avea și mijloacele necesare punerii ei în practică”⁴.

Deși mai mulți autori împărtășesc această idee a eșecului participării comunitare în cadrul programului Marea Societate, pe termen lung însă, rezultatele au fost foarte importante. Astfel, segmentele sărace ale populației au învățat pentru prima oară noi roluri sociale, au căpătat experiență în relația cu autoritățile reușind să se organizeze ulterior prin propriile forțe.

În spațiul european, autorii englezi revendică și ei ideea de dezvoltare comunitară considerând că, din punct de vedere cronologic, programe de dezvoltare comunitară au fost realizate în Anglia înaintea programului „Marea societate”. Astfel, în timp ce ideea abia prindea contur în America, în Anglia exista deja *Community Development Journal* în 1965, revistă care dezbătea valențele practice ale participării și dezvoltării comunitare⁵.

În ciuda acestor ușoare divergențe de opinie cu privire la originea dezvoltării comunitare, este evident că ea a însoțit politicile sociale elaborate în anii '60 atât în spațiul american, cât și în cel european, fiind considerată, în principal, o modalitate de dezvoltare prin abordarea problemelor la nivel local.

⁴ Moynihan, în *Community Development Journal*, 1/1998.

⁵ Craig, G, op cit, p28.

Comunitarismul

Ideile ce s-au conturat începând din deceniul șase, au fost sintetizate de către Amitai Etzioni în lucrarea „Spiritul comunității”, autorul încercând mai mult decât o abordare teoretică, și anume, crearea unei mișcări sociale cu o nouă ideologie, comunitarismul.

„Mișcarea comunitaristă este o mișcare ecologistă dedicată schimbării în bine a mediului social, moral și politic, prin schimbarea valorilor, stărilor de fapt și politicilor publice.”⁶

Axiemele abordării sale pleacă de la realitatea socială americană, dar pot fi ușor generalizabile printr-o abordare critică. Astfel, el consideră că:

- o nouă ordine morală, socială, publică, fără puritanism sau opresiune este posibilă;
- oamenii pot locui din nou în comunități fără a se transforma în „vigilenți” și fără a deveni ostili unuia altuia;
- asumarea de responsabilități crescute nu este o modalitate de a limita drepturile indivizilor, dimpotrivă, „mai multe drepturi înseamnă mai multe responsabilități”;
- acțiunea intereselor particulare poate fi echilibrată de către comunități puternice.

Așadar, comunitarismul încearcă să echilibreze respectarea drepturilor individuale cu asumarea responsabilităților sociale. În timp ce în Albania, China sau Japonia comunitariștii luptă pentru exprimarea drepturilor individuale și eliminarea obligațiilor impuse de comunitate, în Vestul Europei, „caracterizat de un individualism excesiv, este nevoie de căldura comunității pentru a face loc relațiilor interumane”⁷.

Etzioni este de părere că este posibilă o *construire a comunității care să se bazeze pe stat, cu condiția ca implicarea statului să fie cât mai puțin intruzivă*.

Analizând contextul acestei noi mișcări, Etzioni, realizează o radiografie a societății americane din perspectiva studiilor întreprinse în anii '90. Ele demonstrează *așteptări foarte mari din partea comunității, asociate însă, cu un simț foarte slab al responsabilității față de comunitatea locală și națională*. Astfel, el folosește două exemple pentru a descrie atașamentul la cele două tipuri de comunități: locală și națională. Studiile⁸ au demonstrat faptul că cei mai mulți americani au aprobat desfășurarea de forțe americane în Panama și Golful Persic, dar nu au fost dispuși să servească ei înșiși în forțele armate sau să aibă rude implicate.

⁶ Etzioni, A., *The Spirit of Community*, Fontana Press, 1995, p 21.

⁷ Etzioni, op. cit., p 23.

⁸ Etzioni, op. cit., p30.

Pe plan local, cei mai mulți tineri se așteaptă să fie judecați în fața unui tribunal cu jurați, dar nu sînt dispuși să facă ei înșiși parte dintr-un astfel de tribunal. Un astfel de dezechilibru între drepturi și responsabilități este foarte vechi, unii autori sugerînd chiar că este o trăsătură a Americii.

Plecînd de la aceste concluzii de cercetare, Etzioni formulează „Agenda în patru puncte asupra drepturilor și responsabilităților” care reformulează relația între drepturi și responsabilități care pentru societatea americană pare să fie dezechilibrată.

Pentru Amitai Etzioni, comunitarismul reprezintă o nouă energie politică, în cadrul căreia protectorul interesului comun este reprezentat de cetățeni. Dat fiind faptul că „puterea grupurilor de interese nu se bazează pe abilitatea acestora de a servi majoritatea cetățenilor”, ci pe faptul că „aceștia sînt în majoritatea timpului inactivi”⁹, este necesar un efort social major pentru realizarea unui pachet de reforme care să reducă rolul intereselor particulare în interiorul guvernelor locale și naționale.

În cadrul acestui demers, *cetățenii trebuie să fie informați, să înțeleagă modul în care interesele particulare se structurează și acționează, să se organizeze pe plan local, regional și național.*

În cadrul Platformei comunitariste, Etzioni face constatarea că *diversele comunități de întrajutorare din societatea americană tind să devină lipsite de norme, centrate pe propriul interes, conduse de lăcomie, interese particulare și dorință de putere.* Din acest motiv, principiul echilibrului între individ și grup, drepturi și responsabilități, individ și stat, piață, societatea civilă, ar trebui să fie, în concepția autorului, o permanentă încercare.

Procesul de construire a comunității presupune ca cele mai vulnerabile comunități să se bazeze pe cele mai puternice atunci cînd nu sînt capabile să rezolve, pe cont propriu responsabilitățile ce le revin. Aceasta înseamnă însă că *gubernarea nu ar trebui să caute să înlocuiască comunitățile locale, ci ar trebui să le împuternicească prin strategii suportive și asistență.*

Etzioni constată că „există o mare nevoie de studiu și experimentare a utilizării creative a structurilor societății civile și cooperării public-privat, mai ales în ceea ce privește serviciile sociale”¹⁰.

În sprijinul ideilor lui Etzioni, Mc Knight¹¹ sintetizează diferența între serviciile profesionale și asociațiile comunitare (familie, biserică, vecinătate, organizații voluntare), fiind în favoarea comunităților, care:

- sînt mai devotate membrilor care le compun decît serviciile față de clienții lor;
- înțeleg mai bine problemele locale;

⁹ Etzioni, A., *The Spirit of Community*, Fontana Press, 1995.

¹⁰ Etzioni, op. cit., p.26.

¹¹ în T. Gaebler, D. Osborne, op. cit., p.253.

- rezolvă problemele, în timp ce organizațiile guvernamentale distribuie servicii;
- oferă îngrijire, nu servicii;
- sunt mai flexibile, mai creative;
- sunt mai ieftine;
- creează standarde de comportament;
- se concentrează pe capacități, nu pe deficiențe.

Riscul ideologiei

În ultimii ani, interesul pentru comunitate și dezvoltare comunitară a crescut la nivel local, național și internațional.

Astfel, Partidul Laburist din Anglia expune ideile lui Etzioni (Anderson, Davey, 1995), Consiliul Europei încearcă să dezvolte strategii la nivel comunitar pentru cele mai sărace segmente ale populației.

Țările din sudul Africii încearcă să construiască, pentru prima dată, o politică de dezvoltare comunitară la nivel național.

Human Development Report (UNDP,1993) consideră că „participarea indivizilor devine problema centrală a timpului nostru”, iar Banca Mondială, cunoscută pentru conservatorismul ei financiar, consideră că participarea comunitară poate constitui un mijloc pentru asigurarea dezvoltării țărilor lumii a treia, pentru a ajunge la cele mai sărace segmente ale populației în modul cel mai eficient.

Mayo (1994) remarcă faptul că „există un sprijin oficial pentru participarea comunitară și dezvoltarea comunitară, de la agențiile internaționale până la guvernarea locală și națională, dar nu și un ajutor pe măsură pentru organizațiile comunitare care și-au mobilizat eforturile în această direcție.”

Cărui fapt se datorează, totuși, acest succes al dezvoltării comunitare?

În opinia lui Gary Craig, datorită confuziei ideologice care le caracterizează, ideile de dezvoltare și participare sunt revendicate atât de partidele de dreapta, cât și de cele de stânga. Dreapta politică, ce susține retragerea statului din economie, promovează ideea de dezvoltare comunitară în numele libertății individuale, în timp ce stânga politică argumentează „împuternicirea săracilor” ca fiind drumul către libertate.

Aceste proiecte politice au implicații diferite pentru dezvoltarea comunitară.

De exemplu, în Marea Britanie s-au dezvoltat foarte multe strategii antisărăcie în relație cu dezvoltarea comunitară și participarea săracilor. „Aceste strategii pot fi considerate admirabile, dar pot fi gândite și ca un mijloc de a reduce fondurile pentru servicii, ascunzând acest fapt în spatele retoricii voluntarismului și implicării comunitare. A te ajuta singur înseamnă modalitatea de participare democratică în stânga politică, dar și servicii sociale ieftine în dreapta politică. Fiecare partid politic din Marea Britanie încearcă să

se prezintă ca partidul familiei și al comunității, asumându-și limbajul împuternicirii ca parte a moștenirii ideologice”¹².

În concepția lui Gary Craig, atracția comunitarismului pare să constea în abilitatea sa de a satisface o arie largă de agende politice.

Probleme ca egalitatea, reciprocitatea, respectarea demnității umane, dreptul de a participa la decizii pot deveni simple elemente ale unei ideologii, dezvoltarea comunitară poate fi „un mijloc de a ajuta oamenii să-și adapteze stilul de viață la schimbările politice care se impun prin intermediul unor forțe politice preocupate foarte puțin de nevoile și dorințele lor”.

Uneori, asistenții sociali care lucrează în domeniul comunitar sunt chemați de către agențiile guvernamentale să contribuie la managementul proceselor de schimbare economică, deși sarcina lor nu este să ajute individul să se adapteze insecurității provocate de deciziile lor. În Marea Britanie, filosofia politică derivă din sloganul „Gândește global, acționează local” care demonstrează faptul că procesele care se manifestă la nivel local sunt consecințe ale deciziilor luate departe de aria locală.

Pe de altă parte, Craig, Mayo, (1995), consideră o realitate faptul că economia de piață a eșuat în încercarea de a oferi beneficii semnificative majorității populației. „Abordările economiei libere” au fost o modalitate de a crește sărăcia și excluderea socială și strategiile asociate de ajustare structurală au exacerbato problema nevoilor nerezolvate în cele mai sărace țări. Tocmai de aceea, dezvoltarea comunitară poate fi o soluție într-un context confruntat cu globalizarea puterii economice, extinderea sărăciei, hegemonia pieței libere, creșterea conflictelor rezultate din combinații de rasă, frontiere, cultură, religie, globalizarea și realinierea puterii politice, dezvoltarea rapidă a comunicării globale.

Așadar, în ciuda problemelor relaționate cu revendicarea ideilor comunitariste, dezvoltarea comunitară este totuși:

- o metodă de a lucra cu oamenii, care pornește de la nevoile și aspirațiile acestora;
- o provocare la formele existente ale organizării politice, care se bazează pe organizarea centralizată;
- o provocare într-o lume postmodernă în care valorile dreptății, solidarității, cetățeniei și societății fără clase sunt amenințate ca urmare a restructurării economice și a fragmentării statului bunăstării, insecurității și competiției în numele libertății individuale¹³ (Williams, Hewitt, 1994).

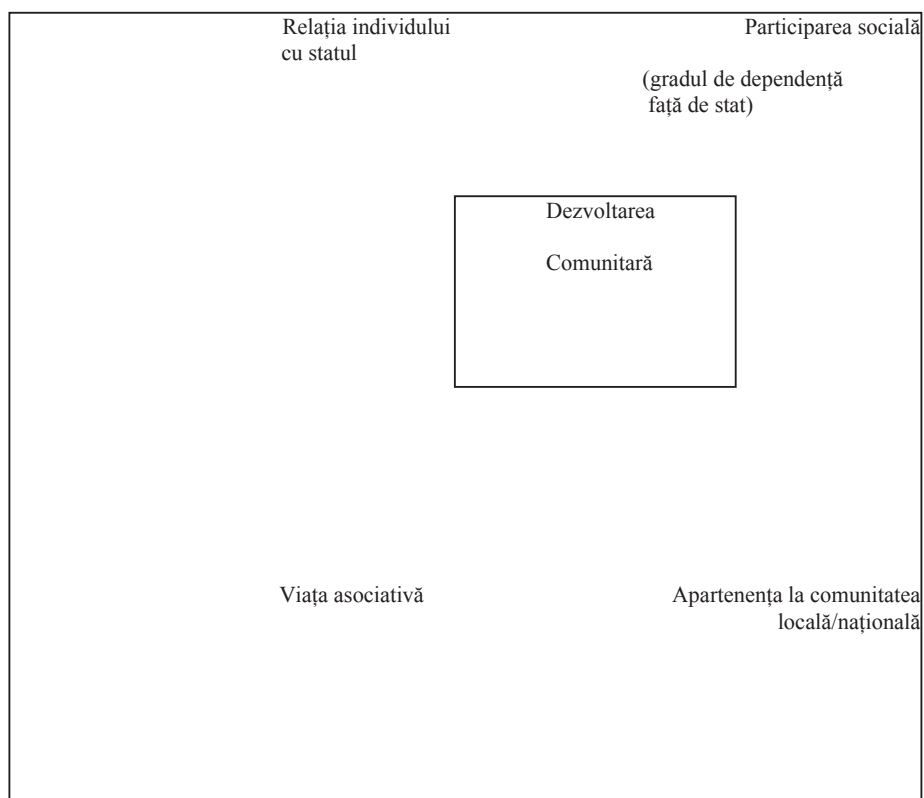
¹² Gary Craig, op. cit., p.25.

¹³ Williams, Hewitt, *Community Development Journal*, 3/1998.

SPAȚIUL SOCIO-CULTURAL ROMÂNESC ȘI DEZVOLTAREA COMUNITARĂ

Demersul nostru de până acum a evidențiat câteva dimensiuni importante relaționate cu dezvoltarea comunitară, din perspectiva cărora vom analiza contextul socio-cultural românesc, și anume:

- relația individului cu statul, gradul de dependență față de stat, capacitatea de asumare a responsabilităților individuale;
- participarea socială, principalul element al dezvoltării comunitare;
- dimensiunile vieții asociative;
- identificarea cu comunitatea locală și națională, modalități de raportare la acestea.

Participare și acțiune socială

Participarea socială reprezintă cel mai important concept asociat cu dezvoltarea comunitară. De aceea am considerat necesară o analiză a

participării sociale folosind o scală cumulativă Gutman în intenția de a răspunde la întrebarea: care este participarea efectivă și potențialul de participare socială a indivizilor în spațiul socio-cultural românesc?

Indicatorii¹⁴ considerați sunt:

1. participarea la acțiunea socială prin semnarea unei petiții;
2. participarea la un boicot;
3. participarea la demonstrații legale;
4. participarea la greve ilegale;
5. participarea la acțiunea socială prin ocuparea unor clădiri sau fabrici.

Indicatorii incluși în analiză au fost măsurați pe o scală ordinală:

1. *Am participat* | 2. *Aș putea să particip* | 3. *Nu aș participa niciodată*

Distribuțiile simple de frecvență indică, într-o primă etapă a analizei, o slabă participare socială chiar pentru cele mai simple forme ale acțiunii sociale: demonstrații legale, petiții (11,1%) și neparticipare cvasitotală în cazul celor mai agresive forme: greve ilegale (90,7%), participare prin ocuparea unor clădiri (95,01%).

Disponibilitatea de participare este ceva mai ridicată, așa cum ne indică primii doi indicatori: 37,5% în cazul demonstrațiilor și 35,7% pentru petiții, fără a demonstra totuși, posibilitatea unei implicări sociale puternice.

Pentru a înțelege însă modalitatea de articulare internă a datelor, am recurs la construcția scalei cumulative Gutman. Opțiunea pentru acest tip de scală este motivată de calitățile acesteia care constau în identificarea „criteriilor de interpretare a atitudinilor subiecților investigați, a unor tipologii, scala având, totodată, o mare putere de predicție”¹⁵.

Scalograma a fost construită prin ordonarea indicatorilor după gradul de dificultate și a subiecților în funcție de gradul de favorabilitate, astfel încât ierarhia inițială s-a modificat:

1. participarea la demonstrații legale;
2. semnarea unei petiții;
3. participarea la un boicot;
4. participarea la greve ilegale;
5. ocuparea unor clădiri sau fabrici.

În examinarea gradului de acceptabilitate a scalei, am recurs la calcularea coeficientului de reproductibilitate, analiza distribuțiilor marginale și analiza modelului de erori.

¹⁴ Datele provin din cercetarea *Valori Fundamentale*, ICCV, 1997, coordonator prof.dr. Dumitru Sandu.

¹⁵ Mărginean, Ioan, *Măsurarea în sociologie*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

Prin utilizarea tuturor categoriilor de răspuns nu s-a putut obține un model acceptabil, coeficientul de reproductibilitate fiind de 0,75. S-a procedat, în consecință, la recodificarea scalei de răspuns, obținându-se două categorii: participare și neparticipare.

Coeficientul de reproductibilitate calculat pentru întregul eșantion este de $0,96 > 0,90$ (0,90 fiind limita minimă acceptată), ceea ce indică existența unei scale cumulative (vezi anexa 1).

Coeficientul de reproductibilitate prin șansă, necesar pentru a putea accepta fără rezerve existența scalei cumulative (numărul de erori observate trebuie să fie mai mare decât numărul de erori rezultate din distribuțiile marginale), este $CR_s = 0,93$.

Ultimul criteriu de judecare a plauzibilității modelului cumulativ este reproductibilitatea itemilor participării la decizie (măsura în care fiecare item poate fi reprodus din scorul total) (vezi anexa 2).

Rezultatele testelor ne îndreptățesc să acceptăm modelul scalei cumulative (vezi anexa 3) și să procedăm la elaborarea unei tipologii.

Participantul activ

- are o viață asociativă moderată, redusă la asociațiile profesionale;
- are o satisfacție scăzută față de guvernare;
- consideră ca obiectiv prioritar pentru România consultarea și creșterea puterii de decizie la locul de muncă și în comunitățile locale, dar și îmbunătățirea imaginii comunităților locale;
- se identifică puternic, în primul rând, cu comunitatea locală din care face parte, și în al doilea rând, cu cea națională;
- caracteristicile individuale: vârstă până în 35 de ani, grad de instrucție mediu, o profesie cu venituri medii și peste medie.

Participantul moderat

- are și el o viață asociativă moderată, dar este mai activ decât primul tip în privința implicării în partide;
- satisfacția față de guvernare este mai ridicată, situându-se în zona *mulțumit*;
- își dorește comunități mai frumoase, dar participarea la luarea deciziilor ocupă un loc secundar;
- zona geografică cu care se identifică este, în primul rând, comunitatea națională și, în al doilea rând, cea locală;
- caracteristici individuale: vârstă medie, categorie mixtă din punctul de vedere al gradului de instrucție: pe de o parte, grad de instrucție ridicat, profesii cu studii superioare, sau nivel mediu de muncă non-manuală (funcționari, maiștri), pe de altă parte, muncitori calificați cu venituri medii.

Pasivul

- viața asociativă mai puternică în ceea ce privește asociațiile agricole și religioase;
- nu simte nevoia participării la luarea deciziilor, obiectivul îmbunătățirii imaginii localităților este secundar;
- realizează o puternică identificare cu comunitatea națională;
- caracteristici individuale: grad de instrucție scăzut, profesia de muncitor sau agricultor, venituri scăzute și foarte scăzute.

Participantul activ, cel care își manifestă în cea mai mare măsură disponibilitatea de participare socială, este categoria cea mai redusă ca pondere în cadrul eșantionului (4,2%). El corespunde profilului celui care este nemulțumit de situația de fapt, dar este, în același timp, dispus să participe la schimbarea ei.

Participantul moderat (25,7%) însă, este cel care se implică în viața politică și se identifică într-o mai mică măsură cu comunitatea din care face parte.

Pasivul, cu ponderea cea mai ridicată (49,9%), este cel nemulțumit de starea de fapt, de obicei aflat în sărăcie, care nu simte nevoia participării la luarea deciziilor, și nici a implicării de orice fel.

Relația individului cu statul este o dimensiune importantă a contextelor socio-culturale care fac posibilă o dezvoltare comunitară efectivă.

Percepțiile și reprezentările indivizilor asupra rolului pe care statul trebuie să îl îndeplinească în viața lui, adeziunea la un anumit tip de stat al bunăstării, demonstrează gradul de dependență a cetățeanului față de stat și, în ultimă instanță, capacitatea/incapacitatea de a-și asuma responsabilități individuale.

În intenția de a descrie aceste elemente, am utilizat un set de indicatori provenind din cercetarea „Consolidarea democrației în Europa Centrală și de Est”, decembrie 1990 - martie 1998, coordonator, Prof. dr. Ioan Mărginean.

Comparația între cele două momente 1990-1998 ne-a oferit posibilitatea de a înțelege sensul de evoluție a dependenței/independenței față de stat.

Măsura în care populația este divizată în opiniile pe care le exprimă conduce la conturarea unui model al consensului sau controverselor¹⁶

Astfel, indicatorii luați în considerare în analiză sunt:

- un indicator care măsoară o percepție generală asupra rolului statului (*Cu care dintre cele două propoziții sunteți în mai mare măsură de acord: În loc să depindă de stat, fiecare ar trebui să-și poarte singur de grijă sau Statul nu acționează suficient pentru a ocroti oamenii în fața greutăților economice*);

- un set de cinci itemi acoperind domenii de intervenție a statului (asigurarea unui loc de muncă, îngrijirea medicală a bolnavilor, asigurarea unui

¹⁶ Sandu, *Statul ca reprezentare socială*, în *Sfera Politicii*, București, Nr. 36/1995.

traie decent bătrânilor, șomerilor, micșorarea diferențelor de venituri între săraci și bogați)

În ceea ce privește percepția generală a rolului statului, aceasta este aceea a unui stat protector. Astfel, pe ansamblu, în două momente diferite de timp – 1990 și 1998, populația aderă semnificativ (63% în 1998 și 68% în 1990) la un stat al bunăstării paternalist care acționează „pentru a ocroti oamenii în fața greutăților economice”. Față de 1990, în 1998 se constată o schimbare ușoară dar semnificativă în direcția unui stat în care „fiecare trebuie să învețe să-și poarte singur de grijă” (32% în 1998 față de 22% în 1990).

În ciuda acestei schimbări, structura percepțiilor nu se modifică în mod substanțial, putându-se vorbi de un model al consensului în acest plan, model care rezistă în timp.

În ce măsură poate fi considerată această schimbare ca un indicator al unui proces incipient de asumare a responsabilității individuale și de redefinire în plan social a raportului stat-cetățean?

La această întrebare vom încerca să răspundem prin analiza reprezentărilor față de componentele concrete ale statului.

În domeniul economic, reprezentările în ceea ce privește îndatoririle statului au un comportament interesant.

Astfel, atât în 1990 cât și în 1998, subiecții cercetării au apreciat în proporție de 89%, respectiv 88% că îndatoririle guvernului cuprind asigurarea unui loc de muncă pentru cetățeni.

Principiul egalității între venituri este susținut în aceeași măsură ca și celelalte componente ale statului socialist al bunăstării. Deși așteptările ar fi fost în direcția unui model de acceptare a diferențelor între venituri, în favoarea micșorării diferențelor de venituri între săraci și bogați se pronunță 73% din populație în 1990 și 78% în 1998. Creșterea de procent poate fi interpretată ca datorându-se conștientizării fenomenului de accentuare a diferențelor între venituri, a fenomenului de polarizare socială ce pare să caracterizeze societatea românească.

În continuare, domeniul securității sociale este în cea mai mare măsură dominat de modelul consensului. Datele arată că majoritatea populației consideră de datoria statului să asigure un nivel de trai decent bătrânilor (98% în 1990 și 97% în 1998), să asigure îngrijire medicală bolnavilor (97% în 1990 și 94% în 1998), să asigure un nivel de trai decent șomerilor (82% în 1990 și 94% în 1998).

Aceste reprezentări urmează fidel realitatea în condițiile în care perioada scursă între cele două cercetări a reprezentat, în ciuda eforturilor de introducere a unui sistem de securitate socială, o degradare, cheltuielile de securitate socială scăzând față de 1990 (de la 10,7% din PIB în 1990 la 10% în 1998).

Lipsa protecției sociale a bătrânilor este resimțită puternic, ținând cont de faptul că sistemul de pensii cuprinde peste 5,6 milioane de persoane, adică un sfert din populația României, egalizarea pensiilor la un nivel redus nereușind să acopere nevoile acestei categorii și creând inechități față de alte categorii sociale¹⁷. Fenomenul șomajului accentuat după 1990 până la o rată de 8,8% în 1997 explică această creștere de procent în direcția unui stat protectiv în acest domeniu.

În concluzie, ideea statului paternalist al bunăstării pierde un ușor teren în favoarea celei a unui stat care lasă mai multă libertate cetățenilor săi. Acest fenomen are loc însă, numai în planul declarațiilor de intenții. Afirmăm aceasta deoarece, în ceea ce privește componentele concrete ale statului bunăstării (protecția socială a bătrânilor și șomerilor, egalitatea veniturilor, asigurarea asistenței medicale etc.), populația manifestă în continuare suport pentru acestea, demonstrând aceeași adeziune la statul paternalist, protectiv față de cetățenii săi, ceea ce semnifică o interiorizare consistentă de către populație a statului paternalist al bunăstării.

Această aparentă contradicție se datorează, probabil, atractivității ideii de stat capitalist și vehiculării ei intense în societate.

Tipuri sociale și statul bunăstării

În încercarea de a descrie categoriile sociale care manifestă o mai puternică dependență față de stat¹⁸, datele descriu patternuri coerente, orientarea etatistă desfășurându-se după următoarele regularități:

- persoanele de peste 51 de ani aderă în mai mare măsură la ideea de stat socialist;
- agricultorii și muncitorii au o orientare mai etatistă;
- persoanele cu educație mai redusă își reprezintă statul ca fiind paternalist;
- indivizii care se autoidentifică cu clasa muncitoare și țărâtimea, ca și cei care apreciază subiectiv veniturile lor ca fiind scăzute, simt nevoia protecției statului.

La celălalt capăt al continuumului, orientarea către statul liberal se caracterizează prin următoarele regularități:

- patronii, managerii și persoanele cu ocupații intelectuale aderă în mai mare măsură la statul minimal;
- persoanele cu educație mai înaltă consideră în mai mare măsură că responsabilitatea individuală trebuie să primeze față de cea a statului;

¹⁷ *Raportul național al dezvoltării umane- Romania 1998*, Ed. Expert, 1998.

¹⁸ Pentru a descrie aceste tipuri sociale au fost construiți indicii pe bază de medie ai dependenței față de stat.

- indivizii care se autoidentifică cu clasa de sus și cea mijlocie, ca și persoanele care își apreciază veniturile ca fiind mari, au o orientare opusă celei etatiste.

În ceea ce privește raportarea generală la stat, vârsta nu reprezintă un factor important de diferențiere între diferitele concepții despre stat. Astfel, categoriile de vârstă de până la 50 de ani se manifestă omogen în privința statului ca întreg: 60% dintre subiecții acestei categorii consideră că statul nu acționează suficient pentru a ocroti indivizii. Singurele diferențe semnificative apar între aceste categorii de vârstă și cele 51-60 ani și peste 61 de ani (70% dintre persoanele aparținând primei categorii, și 67,3% dintre cele din a doua categorie apreciind că statul nu se ocupă suficient de cetățenii săi). Acest fenomen este firesc în condițiile în care indivizii care alcătuiesc acest segment de populație sunt, în marea lor majoritate, pasivi și dependenți de serviciile sociale, resimțind în mai mare măsură un sentiment de insecuritate socială.

Datele de cercetare demonstrează că cea mai mare independență față de stat o manifestă categoria patronilor și managerilor (58,8%), care consideră că indivizii trebuie să-și poarte singuri de grijă. Această categorie de populație are, însă, un comportament interesant. Deși în privința percepției generale a rolului statului aceste categorii descriu o traiectorie dominată de modelul controversei, în aprecierea componentelor concrete ale responsabilităților statale intervine din nou modelul consensului. Acest fapt demonstrează aceeași interiorizare a statului paternalist, care, deși mai puțin importantă decât la celelalte categorii, în acest caz este surprinzătoare. Autorii susțin că o adeziune la statul liberal și asumarea responsabilităților individuale este elementul absolut necesar comportamentului antreprenorial.

În schimb, firesc apare comportamentul agricultorilor și muncitorilor care resimt în cea mai mare măsură retragerea statului din domeniile lor de activitate.

Regularitățile desprinse din datele de cercetare permit sublinierea unor concluzii generale:

- suportul social al modelului egalitar bazat pe necesitatea intervenției statale este încă foarte important, fără a lăsa loc unei tendințe de diminuare;
- adeziunea pentru statul minimal crește în timp, dar doar în planul superficial al declarațiilor de intenție, ca urmare, probabil, a vehiculării în societate a unor clișee legate de statul capitalist;
- domeniul securității sociale este perceput ca fiind principalul în care statul trebuie să se desfășoare intervenționist;
- repartiția în plan social a reprezentărilor sociale asupra statului vine să confirme realitatea conform căreia anumite categorii (agricultorii, bătrânii etc.) resimt în mod fundamental un sentiment de insecuritate socială și necesitatea protecției de către stat.

Concluziile demonstrează, aşadar, aşteptări foarte mari ale indivizilor din partea statului, o dependență substanțială a acestora ce pare să nu lase loc inițiativei individuale și asumării responsabilităților.

O altă variabilă luată în considerare pentru a caracteriza contextul românesc este viața asociativă, aceasta constituind o condiție și un indicator al dezvoltării comunitare.

Viața asociativă este redusă la asociațiile profesionale (15,5%), partide (3,3%) și asociații religioase (7,9%).

Relația ei cu tipurile participative a fost deja dezbătută, de asemenea, identificarea indivizilor cu comunitățile locale.

CONCLUZII

Demersul nostru a încercat, în principal, să evidențieze câteva dimensiuni ale contextului românesc în care ideile dezvoltării comunitare să poată fi aplicate, luând în considerare faptul că o parte importantă a autorilor din domeniul dezvoltării comunitare susține că aceasta nu poate fi efectivă decât într-un context al valorilor împărtășite, în care valorile cele mai importante sunt cele ale participării.

Analiza noastră a demonstrat, însă, o slabă participare socială, un grad înalt al dependenței față de stat, o viață asociativă ce se reduce la cea profesională. Fără a considera aceste rezultate descurajatoare, putem considera că includerea obiectivelor dezvoltării comunitare în politicile sociale poate constitui o cale de a depăși acest context inițial în care participarea socială are valori scăzute, acest tip de „abordare directivă” (Batten, 1969) părând opțiunea cea mai întemeiată, date fiind rezultatele analizei.

Anexa nr. 1

Analiza distribuțiilor marginale

Modele de răspuns	Nr. erori	Frecvențe					Valoarea R
		1	2	3	4	5	
+++++	0	487	468	143	93	49	0,0001
+ - + + +	1	487	532	143	93	49	0,0001
+ + - + +	1	487	468	857	93	49	0,0009
+ + + - +	1	487	468	143	907	49	0,001
+ + + + -	0	487	468	143	93	951	0,002
+ - - + +	2	487	532	857	93	49	0,001
+ - + - +	2	487	532	143	907	49	0,001
+ - + + -	1	487	532	143	93	951	0,003
+ + - - +	1	487	468	857	907	49	0,008

++-+-	1	487	468	857	93	951	0,017
+++--	0	487	468	143	907	951	0,028
-++++	1	513	468	143	93	49	0,0001
--+++	2	513	532	143	93	49	0,0001
-+++-	2	513	468	857	93	49	0,0009
-+-++	2	513	468	143	907	49	0,001
-+++-	1	513	468	143	93	951	0,003
++---	0	487	468	857	907	951	0,16
+----	1	487	532	143	907	951	0,031
+++--	1	487	532	857	907	49	0,009
---++	2	513	532	857	93	49	0,001
-+++-	2	513	468	143	907	49	0,001
--++-	2	513	532	143	907	49	0,001
----+	1	513	532	857	907	49	0,01
---+-	1	513	532	857	93	951	0,02
--+-+	1	513	532	143	907	951	0,03
-+---	1	513	468	857	907	951	0,17
+----	0	487	532	857	907	951	0,19
----	0	513	532	857	907	951	0,20
+-+-	1	487	532	857	93	951	0,01
-+-+-	2	513	468	857	93	951	0,01
--+-	2	513	532	143	93	951	0,03
--+-	2	513	468	143	907	951	0,003
							0,383

$\hat{O} Re=0,383$

E (nr erori teoretice) $=0,383*1000=383$

CRs (coeficientul de reproductibilitate prin șansă) $= 0,93$

$CR > CRs > 0,90$

Anexa nr. 3

Calculul coeficienților de reproductibilitate pe itemi

CR

participarea la demonstrații legale	0,99
semnarea unei petiții	0,90
participarea la un boicot	0,98
participarea la greve ilegale	0,98
ocuparea unor clădiri sau fabrici	0,98

Ponderea erorilor pe categorii de răspuns

	răspuns favorabil	răspuns nefavorabil
participarea la demonstrații legale	0,002	0
semnarea unei petiții	0,23	0,01
participarea la un boicot	0,20	0,07
participarea la greve ilegale	0,21	0,004
ocuparea unor clădiri sau fabrici	0,25	0,17

BIBLIOGRAFIE

- *** *Community Life and Social Policy*, The University of Chicago Press, Chicago, 1976.
- *** *Strategies of Community Organization*, F.E Peacock Publishers INC, Itasca, 1987.
- *** United Nations, *Social Progress through Community Development*, NY, 1955.
- Alisky, C., *Citizen Participation and Community Organization*, Industrial Areas Foundation, Chicago, 1962.
- Blakely, E.Y, *Toward a Science of Community Development*, Human Science Press, NY, 1988.
- Blum, A., *Toward a Community Plan*, Mead and Company, NY, 1987.
- Butcher, H., *Community Groups in Action*, Routledge and Keagan Paul, London, 1982.
- Craig, Gary, *Community Development in a Global Context în Community Development Journal*, 3/1998.
- Etzioni, A, *The Spirit of Community*, Fontana Press, 1995.
- Kramer, R.M., Specht, P., *Readings in Community Organization Practice*, N.J. Prentice Hall, Englewood Clifs, 1988.
- Mărginean, Ioan, *Măsurarea în sociologie*, Ed Științifică și Enciclopedică, București, 1984.
- Raportul național al dezvoltării umane- Romania 1998*, Ed Expert, 1998.
- Sandu, *Statul ca reprezentare socială*, în Sfera Politicii, București 36/1995.
- Ted Gaebler, David Osborne, *Reinventing Government*, Plume, NY, 1992.
- Peter Marris, *Community Planning and Conceptions of Change*, Routledge and Keagan Paul, London, 1982.